

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Vědecký projekt 07/02/10

Ruská zahraniční politika: Analýza role
západních a ruských think tanků

–

Ríjen 2010

**Zmapování výzkumných
programů hlavních světových
think tanků v oblasti Východní
Evropy a Ruska a analýza činnosti
ruských think tanků a „public
relations“ za hranicemi (zkrácená
verze)**

–

Jurij Fjodorov

Petr Kratochvíl

Martin Laryš

Michal Thim

Executive Summary

Předkládaná studie se zaměřila na analýzu činnosti předních západních a ruských think-tanků. U první skupiny šlo zejména o instituce s primárním zaměřením na Rusko nebo instituce s významným výzkumným programem se stejným záběrem

Pokud jde o ruské think-tanky, studie se zaměřila na širší a hlubší aspekty jejich působení. V první řadě na celkovou analýzu prostředí a identifikaci předních institucí a míru jejich napojení na oficiální orgány Ruské federace. Dále na klíčovou otázku financování ruských think-tanků a od toho odvíjejícího se vlivu a role v rozhodovacím procesu tvorby a implementace ruské zahraniční politiky.

U západních think tanků došel řešitelský tým k následujícím závěrům:

- Z hlediska obsahové analýzy diskurzu západních TT o Rusku spočívá nejdůležitější závěr ve značné odlišnosti národních perspektiv. To je typické pro Německo, Francii i Velkou Británii.
- Pro většinu německých TT je Rusko vnímáno jako podstatné a jeho analýze se v té či oné míře věnuje řada akademických institucí i TT. Německo ale až donedávna zaujímal ambivalentní pozici: Na straně jedné se Německo často stavělo do role tlumočnicka ruských zájmů v EU a ve střední Evropě, což bylo ještě umocněno vysokou mírou nedůvěry vůči Rusku ze strany sousedů Německa ve střední Evropě (ČR, Polsko). Na straně druhé německé TT často pořádají konference a semináře, jejichž cílem je informovat ruské experty a politiky o dění v Evropské unii a vylepšit tak dosud nepřilíh pozitivní obraz EU v očích ruské diplomacie.
- V případě německých TT je však v posledních letech patrný posun směrem od rusko-německého bilateralismu k větší reflexi pozic ostatních členských států EU a ke snaze o nalezení unijního konsenzu ve vztahu k Rusku.
- Problematika Ruska není významně přítomna ve výzkumu těch TT, které sídlí přímo v Bruselu. Jakkoliv se může jevit jako logické, že bruselské TT se zabývají primárně otázkami společných politik EU a obecně vzájemnými vztahy unijních institucí a členských států, zůstává malá pozornost věnovaná Rusku poměrně překvapivá. Zdá se totiž, že Rusko je analyticky zanedbáváno i ve srovnání s dalšími dimenzemi unijní vnější politiky (např. ve srovnání se Středomořím nebo transatlantickými vztahy). I zde se proto nabízí pro českou zahraniční politiku výrazná možnost, jak se

spolupodílet na utváření unijní zahraniční politiky, zejména prostřednictvím bližších kontaktů se TT jako CEPS, EU-Russia Centre, ale i dalšími akademickými organizacemi, které se problematikou Ruska zabývají a zároveň sídlí v Bruselu (např. TEPSA). Mnohé z těchto TT jsou otevřené pro případnou spolupráci s představiteli členských států, zejména pokud se jedná o vystoupení klíčových politických představitelů nebo o společné projekty.

- Bez ohledu na postupně se destabilizující roli Ruska tato oblast výzkumu nezaujímá v plánech britských TT a výzkumných center a odpovídající místo. Většina britských odborníků ještě nevytvořila účinnou a konzistentní koncepci, která by reagovala na rostoucí asertivitu ruské zahraniční politiky. Skrytým důvodem tohoto stavu může být touha po odpoutání se od reálných a potenciálních pnutí a problematických otázek v oblastech, které s Ruskem sousedí.
- U francouzských think tanků je tematika Ruska minoritní. Převažuje zaměření na EU a Středomoří, jako hlavních oblastí zájmu francouzské zahraniční politiky. Překvapivě ovšem téma Ruska absentuje v pravidelných veřejných výstupech EU Institute for Strategic Studies, který sídlí v Paříži.
- Od evropských zemí se výrazně liší situace v USA. To je dáno jednak velkým množstvím TT s dlouhou tradicí. Tato odlišnost spočívá i v tom, že velká většina amerických TT patří mezi „advocacy tanks“, které prezentují velmi vyhraněné názory na rusko-americké vztahy a na ruskou zahraniční politiku (mezi významné výjimky z tohoto pravidla lze zařadit jen několik málo TT, např. Council of Foreign Relations či Brookings Institution). Převaha jasně politicky profilovaných TT ale také znamená, že v americkém případě nelze – na rozdíl od západní Evropy – definovat základní postoj, na němž se většina mainstreamových TT shodne.

Při sledování a analýze výstupu ruských TT je tedy třeba vzít v úvahu změny v oficiální politice Ruské federace vůči Západu, EU a NATO, které ovlivňují ideový obsah výstupů ruských think-tanků. V současnosti to znamená, že se na výsluní dostaly liberálnější orientované TT. Po oranžové revoluci na Ukrajině se ruské politické vedení začalo silně zajímat o TT a získalo je postupně pod svou plnou kontrolu. TT jako Institut demokracie a spolupráce, Institut zemí SNS, Fond efektivní politiky a další začaly brojit proti barevným revolucím, demokratizačním snahám v postsovětském prostoru, proti NATO atd. Jejich analytické výstupy byly ovlivněny starými sovětskými propagandistickými klišé a celkově byly naladěny značně protizápadně. Zlom přišel v průběhu finanční krize v letech 2008-

2009, kdy prezident Medvěděv oficiálně uznal nesmyslnost surovinové ekonomiky Ruské federace a ohlásil počátek modernizačních snah státu.

V poslední době je patrné postupné získávání dominance jednoho TT (Institutu pro současný rozvoj INSOR) na úkor ostatních díky velmi blízkým vztahům s prezidentem Dmitrijem Medvěděvem.

Institucionálně v zahraničí působí jen velmi málo think-tanků. Hovořit můžeme zejména o Institutu pro země SNS, který otevřel několik poboček v postsovětských zemích (Ukrajina, Kyrgyzstán, Arménie) a fondu Ruský svět, který se zabývá především poskytováním grantů na financování proruských aktivit v zahraničí, není však omezen pouze na postsovětský prostor, ale působí v řadě zemí západní Evropy, na asijském i americkém kontinentě.

Čistou výjimkou je Institut demokracie a spolupráce, který je zaměřen výhradně na práci v zahraničí (Francie, USA). Jeho efektivita je ale velmi nízká a přitahuje pozornost pouze marginálních politiků či organizací. V zahraničí působil i Fond efektivní politiky (FEP), ale ten se zaměřoval především na politické poradenství a sloužil spíše jako soukromá instituce (třebaže s úzkými vazbami na Kreml) než jako přímý zahraničněpolitický nástroj Kremlu, ačkoliv tyto dva směry se navzájem velmi dobře doplňovaly při prezidentských volbách na Ukrajině v roce 2004, kdy ředitel FEP Gleb Pavlovskij vystupoval jako Janukovyčův poradce pro volební kampaň (přítomnost Pavlovského a jemu podobných osob při volební kampani se ale Janukovyčovi spíše vymstila, napříště se od podobných služeb distancoval a raději si najal americké specialisty).

Úvod

Cílem této studie je podat základní přehled role think tanků (TT) při analýze ruské zahraniční politiky a to jednak na Západě (vybrané příklady viz níže), tak v Rusku. Již na první pohled jsou zřejmé rozdíly: v prvním případě jde o značnou názorovou diverzitu nejen mezi jednotlivými zeměmi, ale i v jejich rámci (viz USA), v případě druhém se jedná o doposud málo prozkoumaný fenomén, což je dáno nejen faktem krátké existence TT v Rusku (s výjimkou státem zřízených institucí se první TT začaly objevovat až s koncem studené války) v porovnání se západními protějšky, ale rovněž relativní uzavřeností prostředí. U západních TT je primárním cílem umožnit orientaci ve velkém množství zkoumaných případů a identifikovat do jaké míry se tyto zabývají výzkumem Ruska a jeho zahraniční politiky. V případě ruských TT je cílem nejen poskytnout přehled o hlavních zahraničně politických TT, ale rovněž analyzovat působení v zahraničí a způsob jejich financování.

Definice a klasifikace think tanků

Přesto, že studium think tanků je relativně novým oborem, od osmdesátých let dvacátého století se již objevila řada odborných publikací s tímto tématem (Weaver 1989, Smith 1991, Stone 1996, Struyk 1999, McGann a Johnson 2005, Braun 2010, atd.). Jejich autoři přišli s různými definicemi a různými typologiemi TT jako specifických forem institucí zaměřených na politiku. Struktura této kapitoly je jednoduchá, nejprve představíme základní přehled definic TT, zadruhé projednáme náplň činnosti základních TT a zatřetí představíme také nejběžnější klasifikaci TT. Připojíme také svůj komentář s ohledem na použitelnost uvedených definic a klasifikací pro náš projekt.

Definice think tanků

Definice TT jsou obvykle dvojího druhu. Jsou buď velice krátké a podávají jednoduchou a snadno zapamatovatelnou odpověď na otázku, co to vlastně TT je. Například McGann a Weaver tvrdí, že TT jsou „výzkumné organizace, které se zabývají politikou a které jsou (1) nezávislé na vládách a univerzitách a (2) působí na neziskovém principu“ (2002: 4). Problémem tohoto typu definic ovšem je, že se ve skutečnosti často zaměřují na velice specifický typ think tanku, a proto omezují spektrum na malý zlomek skutečně fungujících organizací tohoto typu. Krom toho jsou tyto jednoduché definice často vystavěny výlučně na zkušenosti s TT působícími v USA, která se v mezinárodním prostředí uplatňuje jen obtížně (pro další detaily o tomto tématu viz oddíl o typologii níže).

Druhou alternativou jsou komplexnější definice, které se snaží skloubit všechny příslušné vlastnosti think tanku. Boucher et al. (2004: 2-3) například definuje TT jako „(1) stále organizace, (2) které se specializují na vytváření veřejných politických řešení (3) s pomocí interních zaměstnanců, kteří se věnují výzkumu. (4) Vytvářejí originální myšlenky, analýzy a doporučení, (5) která jsou určena osobám, které vytvářejí politiku, a veřejnému mínění (z toho vyplývá, že by TT měly mít webovou stránku). (6) Takové organizace nejsou zodpovědné za jednání vlády. (7) Snaží se spíše o to, aby si jejich výzkum zachoval nezávislost a nebyl podřízen konkrétním zájmům. (8) Jejich hlavní činností není poskytování vzdělávání ani udělování diplomů. (9) A konečně, jejich implicitním nebo explicitním cílem je přispívat k veřejnému dobru, a to na rozdíl od čistě komerčních skupin.“

Problém těchto definic spočívá v tom, že uvádějí veškeré možné úlohy, které *mohou* TT plnit. Ovšem velice obtížně bychom hledali byť i jediný TT, který by splnil *veškerá* tato kritéria zároveň. TT jsou v některých zemích například součástí státních institucí (což odporuje bodu 6), jinde jsou spřízněné s politickými stranami a otevřeně deklarují své ideologické směřování (v rozporu s bodem 7) a jiní zase mají silné zázemí produkující zisk (a to je v rozporu s bodem 9).

Existují ovšem některé základní úlohy, které musí TT plnit, aby jako takový mohl být označován. Tyto úkoly můžeme shrnout následovně (viz McGann a Weaver, 2002: 5-6):

- základní výzkum politických otázek;
- poradenství státním institucím;
- hodnocení minulých a současných politik;
- výměna názorů;
- zajišťování zaměstnanců pro vlády;
- interpretování politických opatření v médiích .

Klasifikace think tanků

Definovat, co je to TT, je nesnadným úkolem, ale ani jejich klasifikace není o nic snazší. Jednu z nejoblíbenějších kategorizací zavedl Weaver, který stanovil tři typy TT: 1. univerzity bez studentů, 2. smluvní výzkumné organizace a 3. advocacy tanky (někdy jsou jako čtvrtá kategorie přidávány stranické TT, viz tabulka níže). Tato klasifikace je založena na různém vnímání výstupů TT. Výstupem mohou být vědecká pojednání ve formě studií a

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

monografií vydávaných na univerzitách (což by odpovídalo označení „univerzity bez studentů“) a zdůrazňovalo akademickou povahu think tanku. Přidanou hodnotou pro praktickou politiku je zde nestrannost a vědecká metodologie, která je v tomto typu TT uplatňována.

Advocacy tanky na druhou stranu představují velmi odlišnou pozici. Zde je důraz kladen na pevné a velmi dobře definované ideologické pozadí. To znamená, že na rozdíl od „univerzit bez studentů“ vědí advocacy tanky více či méně přesně, jaký je očekávaný výsledek konkrétní studie, a jejich hlavním úkolem je proto zdůraznit přesvědčující argumenty ve prospěch upřednostňovaného řešení politického problému. Z tohoto důvodu si často získají image institucí zaměřených na konkrétní problém. Zároveň si snadno získají v určité části politického spektra silný vliv, protože se jednotný ideologický postoj snoubí s „ospravedlňující“ povahou jejich veřejných vystoupení, a to je zviditelňuje více, než jejich konkurenty. Proto je někdy velice obtížné oddělit advocacy tank od nátlakové skupiny.

Třetí typ, smluvní výzkumné organizace, jsou někde na pomezí mezi oběma výše uvedenými typy. Sdílí princip nestrannosti s první skupinou, ale struktura a styl jejich publikací a činností se silně podobá výstupům skupiny druhé. Smluvní výzkumné organizace jsou bohužel často nuceny přijímat zadání z čistě ekonomických důvodů, aniž by prokazovaly v politice vysokou míru odbornosti.

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

TABULKA 1.1 – Typologie think tanků

Typy TT					Podtypy	Usnadňující podmínky	Příklady
	Zaměstnanci	Financování	Určování témat	Produkty a styl produktů			
Akademické / univerzita bez studentů	Zaměření na zaměstnance se silným akademickým zázemím a potlačení ideologií	V první řadě nadace, korporace, individuální přispěvatelé	Témata si určují v první řadě výzkumníci a nadace	Akademické monografie a články v časopisech v nestraničném stylu	Elitní politický klub, specializovaný akademický TT	Kulturní a filantropická tradice, která podporuje myšlenku nestraničských odborníků	Brookings Institution; Institute for International Economics (USA)
Smluvní výzkumné	Zaměření na zaměstnance se silným akademickým zázemím a na absenci ideologie a na nestranný výzkum	V první řadě vládní agentury	Témata si určují v první řadě smluvní agentury	Zprávy pro vládní agentury a pro ostatní klienty v nestraničném stylu	Specializovaní smluvní výzkumníci	Vládní podpora dostupná pro výzkum v oblasti politiky	Rand Corp. and Urban Institute (USA)
Advocacy tanky	Zaměření na zaměstnance s politickým nebo filozoficko-ideologickým zázemím	V první řadě nadace, korporace, individuální přispěvatelé	Témata si určují vedoucí organizace	Stručné studie, které se typicky zaměřují na aktuální témata	Specializovaná organizace typu advocacy tank	Nadace, podpora z podnikatelských kruhů	Centre for Policy Studies (Velká Británie)
Straničké TT	Zaměření na členy strany a na loajalitu ke straně	V první řadě strana a dotace od vlády	Témata jsou úzce spjata se straničskou platformou	Různé		Vládní dotace pro výzkum v oblasti politických stran	Nadace Konrada Adenauera (Německo)

McGann, James G.; Weaver, R. Kent (2002). Think Tanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, str. 10

TABULKA 1.2 – Think tanky a jejich organizační partneři

Typ think tanku	Organizační partner / funkční zástupce	Formální rozdíly	Neformální rozdíly
Akademický TT	Univerzitní výzkumné centrum	Formálně nezávislý na univerzitě	Určitý stupeň nezávislosti výzkumného centra na financování, autonomie v určování témat a v personální oblasti
	Vládní výzkumná agentura nebo kancelář	Formálně nezávislý na vládě	Určitý stupeň autonomie v určování témat, financování a zveřejňování výsledků výzkumů
Smluvní výzkumné	Zisková konzultační společnost	Formálně statut neziskové společnosti	
	Dočasná vládní vyšetřovací komise	Předpoklad nepřetržitého provádění činnosti, formálně nezávislý na vládě	
Advocacy tanky	Zájmová skupina	Formálně status neziskové organizace osvobozené od daně	Procento zdrojů věnováno na výzkum, využití kritéria objektivitu výsledků výzkumů

	Nevládní organizace zastupující veřejný zájem		Procento zdrojů věnováno na výzkum, využití kritéria objektivitu výsledků výzkumů
Stranický TT	Výzkumná větev politické strany	Formálně oddělená od spřízněné politické strany	Organizační samostatnost ve stanovování témat a formulování politických závěrů

McGann, James G.; *Weaver*, R. Kent (2002). *Think Tanks & Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, str. 11

Různé klasifikace TT odrážejí také silnou kulturní provázanost. V anglosaském světě například není silný ideologický vliv považován za překážku existence úspěšného think tanku. Je ovšem zcela zásadní, aby v něm panovalo „svobodné myšlení“. Ale „svobodné myšlení“ je obvykle definováno ne jako nepřítomnost rigidního ideologického pohledu, ale spíše jako autonomie a nezávislost na státu.

Takový pojem se obtížně uplatňuje v jiných státech, a to dokonce i v zemích demokratických, jakou je například Francie, nemluvě o Rusku, hlavním předmětu naší analýzy. Diskuze v práci autorů Garnetta, Stoneové et al. (1998: 3) dokonce přímo uvádí specifickou situaci TT v Rusku: „TT je ošemetný pojem, který se používá porůznu pro označení organizací, které se zabývají výzkumem a analýzou v oblasti politiky a vědy a techniky. Takové organizace mohou působit v rámci vlády (to platí u většiny ruských TT) nebo se jedná o nezávislé neziskové organizace, případně jsou to organizace přidružené ke korporátní jednotce generující zisk (to je časté v Japonsku).“ Setkávám se zde tak s několika naprosto odlišnými a zároveň rozporuplnými interpretacemi autonomie TT, které jdou od nezávislosti na státních úřadech po jejich politické směřování, což lze obě interpretovat jako shodu s požadavkem „svobodného myšlení“.

Proto v našem projektu potřebujeme stanovit seznam kritérií pro klasifikaci, která by brala v úvahu různé interpretace autonomie TT. Tato autonomie by měla být chápána jako autonomie skládající se alespoň ze tří dimenzí, a to vědecké, institucionální (legislativní) a finanční. To vede k rozdělení do alespoň dvou ideálních typů TT: 1. ty, které jsou formálně součástí vládních organizací, do značné míry podporují vládní rozhodnutí a jsou výrazně závislé na financování ze strany státu a 2. ty, které jsou velice autonomní, finančně nezávislé

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Vědecký projekt 07/02/10

Ruská zahraniční politika: Analýza role
západních a ruských think tanků

–
Ríjen 2010

na státu (financovány od soukromých dárců a z korporátních zdrojů) a často kritické k vládní politické linii. Toto rozlišení bude ve větší či menší míře přítomno ve všech kapitolách, kde se budeme zabývat TT v jednotlivých zemích.

Hlavní think-tanky na Západě se zaměřením na Rusko

Think-tanky v Bruselu

Jediným bruselským TT, který se primárně zabývá Ruskem, je EU-Russia Centre. V menší míře se tomuto tématu věnuje i jeden z hlavních TT v Bruselu - Centre for European Policy Studies. Jeho publikace se v poslední době zaměřují především na Medvěděvovu snahu o ruskou modernizaci. Žádný z velkých bruselských TT nemá speciální programy či výzkumné projekty zaměřené výhradně na Rusko či rusko-evropské vztahy. Zkoumány byly tyto instituce:

- Centre for European Policy Studies, dostupné na <http://www.ceps.eu>.
- Centre for European Studies, dostupné na <http://www.thinkingeurope.eu>.
- EU-Russia Centre, dostupné na <http://www.eu-russiacentre.org/we/people/advisory>.
- European Policy Centre, dostupné na <http://www.epc.eu>.

Francie

Pro analýzu byly vybrány přední francouzské TT zabývající se v různé míře zahraniční politikou a zároveň věnující pravidelnou pozornost Rusku. Jedná se o následující instituce:

- Institut français des relations internationales (IFRI, French Institute of International Affairs)
- EU Institute for Security Studies (EUISS)
- Institut Thomas More (ITM)
- Institut de Relations Internationales et Strategiques (IRIS)
- Fondation pour la recherche stratégique (FRS, Foundation for Strategic Research)

Zájem francouzských TT je dnes stále do značné míry ovlivněn francouzským angažmá během rusko-gruzínské války, kdy francouzské předsednictví vyjednalo tzv. šestibodové příměří. V obecné rovině je ve výstupech zaměřených na Rusko patrná podobná tendence jako u německých protějšků: Rusko je důležitým partnerem EU a přednost by měl mít

dialog, nicméně na rozdíl od Německa není přítomen silný akcent na východní politiku. Kromě tématu rusko-gruzínské války a jejích dopadů na vztahy EU-Rusko a obecné roviny těchto vztahů, příležitostná pozornost je věnována bilaterálním otázkám. Například jeden z posledních komentářů ITM se věnuje předpokládanému prodeji francouzského bojového plavidla Mistral Rusku.

Vzhledem k faktu, že ani jeden z předmětných TT není přímo napojen na státní instituce, je jejich dopad na formování zahraniční politiky Francie vůči Rusku spíše minimální.

Německo

Náš výzkum se zaměřil na hlavní německé TT, ať už se všeobecným zaměřením, nebo ty, které se zabývají konkrétně východní Evropou. Celkem jsme analyzovali deset TT (níže jsou uvedeny v abecedním pořadí):

- Berlin Information Centre for Transatlantic Security (BITS)
- Bertelsmann Stiftung (BS)
- Centrum für Angewandte Politikforschung (CAP)
- Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik (DGAP)
- Düsseldorfer Institut für Außen- und Sicherheitspolitik (DIAS)
- Forschungsstelle Osteuropa (FO)
- Hessische Stiftung Friedens - und Konfliktforschung (HSFK)
- Institut für Europäische Politik (IEP)
- Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)
- Zentrum für Europäische Integrationsforschung (ZEI)

Naše detailní analýza německých TT odhaluje tři základní tendence, které jsou sdíleny téměř všemi sledovanými institucemi. Zaprvé, soustředění na Rusko je silným prvkem činnosti většiny TT. Dokonce i ty organizace, které formálně nerealizují žádný projekt nebo program související s ruskou otázkou, často intenzivní výzkum týkající se Ruska provádějí. Jeden příklad za všechny, HSFK zdůrazňuje své zaměření na řešení konfliktů a studie týkající se bezpečnosti, ale i zde je Rusko významně zastoupeno; tato organizace vydala několik studií

o strategickém partnerství mezi EU a Ruskem, o situaci v Čečensku a o rusko-gruzínské válce.

Zadruhé, přestože se TT orientují primárně na ovlivňování německé vlády, klíčovým slovem je spolupráce s Ruskem. Mnoho institucí organizuje společné konference, diskusní setkání a semináře se svými ruskými protějšky (typickým příkladem by byl DGAP, viz níže). Proto se zdá, že samy na sebe nahlížejí jako na stavitele mostů mezi Německem (nebo také mezi EU) a Ruskem. Třetím společným znakem je, že přes silnou přítomnost otázek týkajících se Ruska (v kontrastu ke kritice) se německé TT často spoléhají na témata související s EU. Jinými slovy, vidí se sice jako prostředníci ruských zájmů v Západní Evropě, ale snaží se také posunout vnímání Ruska blíže k tomu, jak vnímá mezinárodní vztahy a zejména vazby mezi Evropskou unií a Ruskem právě EU. Co se týče témat, tři z nich jsou přítomna snad všude: strategické partnerství EU a Ruska (včetně jeho omezení, kritiky a doporučení pro budoucí vývoj), energie (zejména jako součást energetické bezpečnosti, role tranzitních zemí a problémy v ruském energetickém odvětví) a řešení konfliktů (zejména zaměřeno na Čečensko a Gruzii, ostatní problematické oblasti – Podněstří, Náhorní Karabach atd. - jsou předmětem diskuze spíše okrajově).

USA

Vzhledem k celkovému počtu TT, které se zabývají zahraniční politikou/mezinárodními vztahy, nebylo možné všechny podrobit analýze a zjistit tak, do jaké míry se ve svém výzkumu zabývají Ruskem. Výchozím bodem tedy byl seznam TT uvedený ve výroční publikaci The Global “Go-To Think Tanks” (McGann 2010) a seznam organizace Fairness and Accuracy in Reporting, která sleduje TT podle jejich výstupů v médiích. Analýze byly podrobeny následující instituce:

- American Enterprise Institute (AEI)
- Brookings Institution
- Carnegie Endowment for International Peace
- Center for American Progress (CAP)
- Center for Strategic and International Studies (CSIS)
- Council on Foreign Relations
- Heritage Foundation

- Hoover Institution

Z institucí menšího významu byla pozornost věnována¹:

- Jamestown Foundation
- Nixon Center
- American Foreign Policy Council (AFPC)
- Hudson Institute

Rusko není z pochopitelných důvodů výhradním předmětem zájmu u předních TT. CFR, Brookings, Heritage a AEI nemají zvláštní program nebo projekt zaměřený na Rusko, pouze tematické zaměření, CAP se nesystematicky věnuje Rusku v sekci National Security (a dále v podsekci Europe) a Hudson Institute činí totéž v rámci Political and Military Analysis Policy Center. CSIS na rozdíl od předchozích má ve své struktuře program zaměřený na Rusko: Russia and Eurasia program. Specifickým případem je Carnegie Endowment, které nejen že má program věnující se Rusku (Russia & Eurasia), ale zároveň provozuje svoji ruskou pobočku: Carnegie Moscow Center. Hudson Institute provozuje program se zaměřením na ruskou ekonomiku. Zbýlé TT mají výraznější záběr na Rusko, Nixon Center provozuje program US-Russia Relations, AFPC má kromě ruského programu ještě program zaměřený na Eurasii. Jamestown se zaměřuje na Eurasii jako jednu ze tří prioritních oblastí.

Z analýzy činnosti amerických TT vyplývají následující závěry:

- Velké TT se zabývají Ruskem jako jedním z mnoha témat, které je v portfoliu jejich činnosti. U většiny institucí je možné dostat se k výstupům zabývajícím se Ruskem skrze tematický seznam, i v případech, kdy daný TT nemá zvláštní program, který by se Ruskem zabýval (např. CFR, Brookings, Heritage). Dále platí, že zaměření na Rusko je spojeno i se zaměřením na postsovětský prostor a přilehlé regiony (Eurasie) nebo se zaměřením na Evropu.
- Způsob informování o Rusku je podmíněn typem TT (akademický/advocacy) a jeho ideovým zaměřením. Výstupy CSIS, Brookings nebo CFR se vyznačují názorovou pluralitou, zde je nutno poznamenat, že postoj k Rusku nemusí být nutně ovlivněn sympatiemi k demokratům či republikánům. Přesto mají konzervativně zaměřené advocacy TT tendenci stavět se k Rusku a ruské zahraniční politice silně kriticky,

¹Kritériem výběru byla existence výzkumného programu či jiného stálého projektu se vztahem k Rusku ve struktuře organizace

platí to do značné míry o AEI a z menších institucí jednoznačně o Jamestown Foundation.

Velká Británie

Od pádu Sovětského svazu ztratila studia zabývající se ruskou politikou na významu, kterého se v britských institucích a akademickém společenství dostávalo právě sovětské problematice. V oblasti zájmu teritoriálních studií a geopolitického a strategického výzkumu ve Velké Británii převládají témata jako transatlantické vztahy a budoucnost NATO po skončení studené války, místní a regionální konflikty, Afghánistán a zejména Irák, šíření jaderných zbraní, se zvláštním zřetelem k jaderné otázce v Íránu, islamistický radikalismus a terorismus, Afrika, strategické dopady globálního oteplování, potravinová bezpečnost a další. V konfrontaci s těmito problémy je analýza ruské domácí a zahraniční politiky odsunuta do pozadí.

Příčinou tohoto stavu je přesvědčení britských politických, úřednických a akademických elit, že postsovětské Rusko jednak nemá zdroje a nebude pro Velkou Británii znamenat bezpečnostní hrozbu, a stejně silné přesvědčení, že Rusko nemůže činit jinak, než zásobovat Evropu ropou a plynem, které v minulosti představovaly a i nyní představují hlavní zdroj příjmů v tvrdé měně, kterou ruská pochroumaná ekonomika tak nezbytně potřebuje. Krom toho se významná část ruských studií mezi lety 1991 a první polovinou prvního desetiletí nového tisíciletí věnovala ne tak Rusku, ale ruské politice směrem ke kaspické oblasti a Střední Asii a roli Ruska v tomto teritoriu. Od poloviny devadesátých let se na tyto oblasti ve Velké Británii nahlíželo jako na strategicky důležité zdroje energie a oblasti atraktivní z hlediska investic.

Ve Velké Británii je výzkum týkající se Ruska prováděn několika málo TT, na různých katedrách a v různých centrech a programech univerzit po celé zemi a také několika samostatnými odborníky, kteří se těší velkému respektu v britských politických, úřednických a obchodních kruzích. Identifikovat lze následující instituce:

- International Institute for Strategic Studies (IISS)
- Royal United Service Institute (RUSI)
- Defence Academy
- Royal Institute of International Affairs (RIIA) neboli Chatham House.

Ruské think tanky a jejich zahraničně- politické aktivity

Obecná charakteristika ruských think tanků

Struktura ruských TT je silně provázaná s jejich zákazníky. Předchůdci dnešních TT začali vznikat už v Sovětském svazu, nicméně jejich výstupy byly určeny pouze pro sovětské elity a nebyly určeny široké veřejnosti. Kromě akademických institutů, které tvoří systém státní Ruské akademie věd (RAN) existuje Moskevský státní institut mezinárodních vztahů (MGIMO) Ministerstva zahraničí, v němž se realizují výzkumy v oblasti mezinárodních vztahů, a také Ruský institut strategických studií (RISI). Oficiálně se jedná o institut při ruské vládě, ale v podstatě je „otevřeným“ výzkumným centrem ruské rozvědky.

Akademické TT Ruské akademie věd jsou sice provázané se státem, ale nemají politický vliv. Role Institutu světové ekonomiky a mezinárodních vztahů (IMEMO) a podobných TT se zmenšila. Role akademických institutů ve formování zahraniční politiky nebyla vysoká v SSSR a není vysoká ani dnes. Ale přesto tyto instituce získávají zakázky na zpracování řady dokumentů pro politické vedení, ovšem prakticky nikdy neví, nakolik jsou jimi připravené materiály využity ke konečným textům pro vedení státu. Postupně se počet akademických TT rozšířil na bázi jednotlivých regionálních oddělení IMEMO, např. Institut USA a Kanady, Institut Evropy apod. Další akademická struktura INION (Institut naučnoj informaciji po obščestvennym naukam - Institut pro vědecké informace ve společenských vědách) fungovala na bázi zakázek ze strany jednotlivých politiků, ale v 90. letech nastala pro akademické TT krize, neboť řada expertů z finančních důvodů odešla do soukromé sféry. Akademické TT trpí i vysokým průměrným věkem svých zaměstnanců, pro mladé akademiky není toto prostředí příliš atraktivní a odcházejí do soukromého sektoru. Komplikace představují také nepříliš dobré vztahy těchto akademických TT s premiérem Vladimírem Putinem, přesto spolupracují s MZV, Radou bezpečnosti a dalšími státními institucemi.

Nestátní TT začaly vznikat na konci 80. let. Jednalo se v převážné většině o malé TT s úzkou specializací, orientované na podnikatelské struktury. Jejich hlavním cílem byl finanční zisk, lobbvání a orientace na zákazníky ze soukromé sféry. Komerční TT pracují na smluvní bázi – mají několik málo stálých zaměstnanců a na větší projekty si najímají odborníky, většinou z Ruské akademie věd. Politický výzkum není příliš dobře finančně hodnocen, proto se

komerční TT soustřeďují spíše na velké společnosti formou konzultingu. Na rozdíl od státních TT disponují mnohem většími finančními prostředky.

Alexej Makarkin z Centra politických technologií považuje za hlavní problém politickou angažovanost ruských TT, které tím ztrácejí svou kredibilitu. Závislostí na soukromých zakázkách musejí např. při výzkumu politických stran dbát na politické postoje a vazby svého zákazníka. Makarkin upozorňuje především na absenci profesionálních standardů. Většina ruských TT byla po Oranžové revoluci na Ukrajině v roce 2004 zaměřena na boj s „barevnými revolucemi“ a jejich rétorika byla značně protizápadní. Toto stanovisko se změnilo během posledních dvou let díky dopadům globální hospodářské krize (vláda si uvědomila nesmyslnost surovinové ekonomiky a hrozící bankrot ruského ekonomického systému) a zjevnému krachu Oranžové revoluce na Ukrajině, což potvrdily i výsledky ukrajinských prezidentských voleb z února 2010. Prokremelské TT tedy před rokem 2008 hájily izolacionismus v zahraniční politice a byly ostře protizápadní. Tyto TT vnímaly Západ jako hrozbu finanční, vojenskou, ekonomickou i ideologickou. Nyní jsou prokremelské TT často zároveň i prozápadní (INSOR) a tyto protizápadní TT bývají využívány protizápadními elitami (vojenské špičky, protizápadní televizní moderátoři atd.). Dalším negativním faktorem je typická „elastičnost“ nebo „ohebnost“ expertů z TT, kteří jednají výhradně na základě instrukcí z vedení (Rozhovor A. Makarkin).

Ruské TT v propagandistických kampaních v zahraničí

Zhruba od roku 2005 Kreml posílil svou kontrolu nejen nad ruskými médii a NGO, ale i nad expertní a akademickou komunitou, zabývající se mezinárodními výzkumy. Ruské vedoucí struktury zablokovaly či začaly přísně kontrolovat zahraniční granty a kontakty mezi ruskými a zahraničními výzkumnými centry. Tato opatření byla oficiálně vysvětlena potřebou zabránit zahraničním vládám a organizacím ve zneužívání NGO (včetně nezávislých TT a odborníků) „k podkopání ruské bezpečnosti“.

V té samé době Kreml začal poskytovat granty a jinou finanční podporu TT, ad hoc výzkumným skupinám a jednotlivým akademikům s podmínkou, že budou loajální vedení země a podpoří ruskou zahraniční politiku. Metodou „cukru a biče“ Kreml vytvořil intelektuální klima konceptuální podpory své zahraniční politiky a stimuloval rozvoj myšlenek o efektivním dosažení mezinárodních cílů Moskvy a „zlepšení image Ruska v zahraničí“. Jen málo ruských odborníků si zachovalo své nezávislé názory a odolalo

pokušení participovat na vládních propagandistických snahách výměnou za privilegia a granty².

Na druhé straně si Moskva najala prestižní západní PR společnosti k podpoře pozitivního obrazu Ruska, založila globální televizní kanál Russia Today, sponzorovala početné konference a semináře se západními byznysmeny, politiky, médii a akademiky, včetně každoročních setkání Valdajského klubu atd. Po rusko-gruzinském konfliktu se ruská zahraniční propaganda zaměřila na ospravedlnění ruské invaze do Gruzie. V roce 2010 se v ruské zahraniční propagandě objevil nový prvek. Skupina nejznámějších ruských expertů a vědců, spojená s INSOR, propaguje myšlenku strategické spolupráce Ruska a Západu, pokud ten bude souhlasit s hlavními nároky Ruska na poli mezinárodních vztahů a mezinárodní bezpečnosti.

Kreml vidí velký význam v zapojování ruských TT a několika desítek vedoucích expertů z oblasti mezinárodních vztahů, politických věd a ekonomiky do propagačních aktivit v zahraničí. V únoru 2010 prezident Medvěděv nařídil založit dvě instituce za účelem participace ruských vědců v zahraniční propagandě. První je Fond veřejné diplomacie A. M. Gorčakova (Fond poděržky publičnoj diplomatiji imeni A. M. Gorčakova), jehož hlavní funkcí je „podpora participace ruských nevládních organizací v mezinárodní spolupráci a zapojení občanských organizací do procesů zahraniční politiky.“³ Druhým pak je Ruská rada pro mezinárodní záležitosti (Rossijskij sovět po meždunarodnym dělam), zaměřený na „podporu ruského výzkumu mezinárodních vztahů a zlepšení úrovně výzkumu zahraniční politiky a regionálních studií stejně jako organizování kontaktů mezi ruskými výzkumnými institucemi a zahraničními TT se zaměřením na zahraniční politiku.“

Skutečným úkolem těchto institucí je poskytování finanční a organizační podpory k širšímu využití TT a jednotlivých vědců, loajálních ke kremelským propagandistickým snahám v zahraničí, kromě již existujících kanálů sponzorování (finance pro RAN, MGIMO, RISI, granty státních agentur včetně Ruského fondu pro humanitní vědy, státním a nestátním TT k implementaci konkrétních projektů, granty a podpora distribuována prostřednictvím nevládních orgánů, hlavně Rady pro zahraniční a obrannou politiku, vedené S. Karaganovem, Institutem pro současný rozvoj - INSOR, Ruským světem a Fondem efektivní politiky – FEP).

² Mezi ně patří Lilia Ševcova a Nikolaj Petrov z Moskevského centra Carnegie, Andrej Piontkovskij (Institut pro systémová studia), Andrej Rjabov (IMEMO), Tatjana Parchalina (INION, Centrum evropské bezpečnosti), Andrej Illarionov (bývalý poradce ruského prezidenta, Institut CATO).

³ Bude se tedy zabývat především rozdělováním grantů nevládním organizacím. V organizaci by měli působit zejména vysloužilí diplomaté.

Ruské vedení nicméně shledává, že známí odborníci, z nichž většina si udržuje dobrou mezinárodní reputaci a kontakty uvnitř západních akademických a politických kruhů, jsou mnohem efektivnější „nástroje“ propagandy, než většina ruských politiků nebo médií. Dobře chápou západní způsob myšlení a jsou schopni najít argumenty pro své zahraniční kolegy, aby se přitom vyhnuli primitivním propagandistickým klišé. Mnozí z nich jsou dobří experti v konkrétních oblastech mezinárodních vztahů, obzvláště v ekonomickém a politickém rozvoji v postsovětském prostoru. Kromě toho nejlepší ruští akademici nemají daleko k rozhodovacím orgánům ruské zahraniční politiky, Ministerstvu zahraničí a prezidentské administrativě především jako zdroje „insiderských“ informací o ruské zahraniční politice, jejich záměrech a motivech.

Je také důležité, že na rozdíl od sovětské praxe dnešní ruské nejvyšší autority nedávají vědcům přísné a rigidní instrukce, ale pouze určí hlavní cíle a obecné rámce. To odborníkům umožňuje flexibilitu a někdy i kreativitu v hledání a prezentování argumentů ve prospěch mezinárodního jednání Moskvy. V některých případech ruské autority souhlasí se spojením vědců a politiků s nezávislými a dokonce opozičními názory v týmech ruských účastníků při významných mezinárodních událostech (např. Vladimír Ryžkov, jeden z vedoucích ruských politiků v opozici, je regulérním účastníkem setkání Valdajského klubu), aby se zlepšila ruská reputace a zamaskovaly se jejich propagandistické cíle. Instrukčně se ruské TT, výzkumné skupiny a jednotliví experti účastní zahraničně-propagandistických aktivit:

- jednotlivé návštěvy včetně akademických výměn, participace na mezinárodních seminářích a konferencích, publikace v zahraničních akademických žurnálech a mezinárodních kolektivních monografiích. Ruské ambasády občas podporují a organizují návštěvy nejznámějších ruských akademiků, včetně jejich přednášek pro posluchače z akademických a politických kruhů, včetně konverzací s vlivnými akademiky a politickými postavami v daných zemích.
- Regulérní bilaterální semináře a konference mezi ruskými akademickými institucemi (IMEMO, Institut pro USA a Kanadu, Institut pro východní studia), MGIMO, Radou pro zahraniční a obrannou politiku a jejich partnerskými institucemi v Evropě, USA a Japonsku.
- Rozsáhlé multilaterální propagandistické projekty, podporované nejvyšším ruským vedením.

Obsah ruské propagandy v zahraničí se vyvíjí v souladu se změnami v ruské zahraniční politice. Analýzy prezentované ruskými akademiky na mezinárodních konferencích, jejich publikace v mezinárodních masmédiích a zprávy, orientované na zahraniční posluchače umožňují dojít k závěru, že jejich autoři chtějí přesvědčit západní elity, že ruské vedení na jedné straně rezolutně brání národní zájmy země, které, jak zdůrazňují, nejsou v protikladu s životními zájmy vedoucích západních států.

Na druhé straně je Moskva připravena pro konstruktivní interakci se Západem, což je velmi důležité pro úspěch operace v Afghánistánu, boj s islámským terorismem, pašováním drog, jadernou proliferací, změnou klimatu a dalšími tzv. „novými bezpečnostními hrozbami“. Nicméně spolupráce Ruska se Západem v těchto a dalších oblastech je možná pouze pokud Západ akceptuje hlavní ruské požadavky a pozice (souhlas s ruskou okupací Abcházie a Jižní Osetie, zahájení praktické diskuze o Medvědově iniciativě o „nové evropské bezpečnostní architektuře“, uznání ruské dominance v post-sovětském prostoru a „zvláštní role“ RF v středovýchodní Evropě).

Ruské TT a jednotliví vědci zdůrazňují, že Rusko a Evropa by měly vytvořit jistou „strategickou alianci“ k obraně svých geopolitických a ekonomických pozic, které jsou podkopávány USA a Čínou. Tato myšlenka není nijak nová, byla před několika lety vytvořena Karaganovou Radou pro zahraniční a obrannou politiku (SVOP) se zaměřením na posilování rozkolu mezi Evropou a USA. Podle ruských vědců je „restartování“ americko-ruských vztahů (podporované Obamovou administrativou) ve skutečnosti uznáním rostoucí mezinárodní role Ruska a v tomto světle by „restartování“ mělo být akceptováno, a dokonce podporováno evropskými politickými elitami. V ten samý moment je ale vystaveno silné kritice amerických konzervativců, což činí americkou politiku do značné míry nepředvídatelnou. Evropa by měla rozvinout svou „nezávislou“ politiku, včetně spolupráce s Ruskem (pokud Evropa akceptuje ruské požadavky).

Ruské TT obviňují „vlivné kruhy“ v pobaltských zemích, středovýchodní Evropě a Gruzii z pokusů poškodit ruské vztahy se Západem kvůli silně protiruským postojům politických elit těchto zemí. Závěrem uvádějí, že ke zlepšení evropských vztahů se Západem musí být tyto kruhy izolovány a jejich argumenty ignorovány.

Během posledních měsíců se v ruské zahraniční propagandě objevil nový prvek. Ruští vědci sdílejí přesvědčení prezidenta Medvěděva (hlavně z IMEMO a INSOR) že Kreml, přinejmenším Medvěděvova frakce, usiluje o „strategickou spolupráci“ nebo dokonce „strategickou alianci“ se Západem a NATO. Argumentují tím, že taková spolupráce je kriticky důležitá pro modernizaci ruské ekonomiky, že neexistují podstatné protiklady

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

ruských a západních základních hodnot a zájmů. To je některými západními experty a politiky vnímáno jako důkaz přicházejících hlubokých změn v ruské zahraniční politice, obzvláště pokud Medvěděv konsoliduje svou pozici skutečného lídra země. Nicméně tyto velmi obecné a abstraktní body nejsou podporovány žádnými ideami o skutečné podstatné změně v ruském přístupu k aktuálním tématům evropské bezpečnosti.

INSOR a IMEMO propagují vágní „strategickou kooperaci“ výměnou za západní akceptaci ruských požadavků a pozic. Akademici z IMEMO a INSOR trvají na implementaci Medvěděvova návrhu na „novou evropskou bezpečnostní architekturu“ s následným podepsáním dohody. Jeden z hlavních argumentů zněl, že válka na Kavkaze v srpnu 2008 byla umožněna „zastaralou povahou existující evropské bezpečnostní architektury“. Tento argument může být interpretován jako svého druhu skrytá hrozba: pokud Západ nebude souhlasit s ruskými návrhy, mohou se podobné konflikty opakovat. Neexistují žádné náznaky z Moskvy, dokonce ani od „nejliberálnější“ části ruských akademiků blízkých k INSOR, že by Rusko ustoupilo ze svých pozic vůči Gruzii a stáhlo se z Abcházie a Jižní Osetie. Propagují „novou evropskou bezpečnostní architekturu“ jako prostředek k legitimizaci ruské okupace těchto dvou území.

Hlavní ruské think-tanky

Název	ředitel	(Zahraněně)politická orientace	Hlavní politické vazby
Institut pro současný rozvoj	I. Jurgens	Prozápadní, liberální, politická a ekonomická reformace za participace občanské společnosti	Medvěděv, prezidentská administrativa
Rada pro zahraniční a obrannou politiku	S. Karaganov	Umírněná, centristická	Ministerstvo zahraničí
Moskevský státní institut mezinárodních vztahů	A. Torkunov	Nejednoznačná	Ministerstvo zahraničí
Fond efektivní politiky	G. Pavlovskij	Dříve ostře protizápadní, dnes usiluje o liberálnější image.	Prezidentská administrativa (V. Surkov)
Institut zemí SNS	K. Zatulin	Protizápadní, nacionalistický, prosovětský	J. Lužkov, nacionalistické kruhy
Fond Ruský svět a Fond Politika	V. Nikonov	Konzervativní	?
Institut demokracie a spolupráce	A. Kučerena	Protizápadní, ultrakonzervativní	Do roku 2008 prezidentská administrativa
Fond dědictví Eurasie	J. Jacenko	Konzervativní	?
Centrum evropské bezpečnosti	T. Parchalina	Silně prozápadní, liberální	Ministerstvo zahraničí
Institut mezinárodní ekonomiky a mezinárodních vztahů	A. Dynkin	Nejednoznačná	J. Primakov
Institut Evropy	N. Šmelev	Nejednoznačná	
Ruský institut strategických studií	L. Rešetnikov	Protizápadní, konzervativní.	Služba vnější rozvědky
Centrum pro politické technologie	I. Bunin	Umírněný, spíše liberální, někteří pracovníci mají vazby na INSOR	?